

Lithuanian
Free
Market
Institute

Lietuvos
laisvosios
rinkos
institutas

LIETUVOS
EKONOMIKOS
TYRIMAS

2012/2013 (1)

A SURVEY
OF THE
LITHUANIAN
ECONOMY

2012/2013 (1)

LIETUVOS EKONOMIKOS TYRIMAS 2012/2013 (1)
A SURVEY OF THE LITHUANIAN ECONOMY 2012/2013 (1)

Parengė / Prepared by:
Vytautas Žukauskas

Vertė / Translated by:
Asta Tobulevičienė

Vilnius, 2012

© Lietuvos laisvosios rinkos institutas
ISSN 1648 - 4673

TURINYS

IŽANGA.....	2
MAKROEKONOMIKA	2
BVP, kainų augimas ir nedarbas	2
Importas ir eksportas	3
Šešėlinė ekonomika ir mokesčių našta	4
NAMŲ ŪKIAI.....	5
IŠMONIŲ FINANSAI IR INVESTICIJOS	5
PINIGAI	6
DARBO SANTYKIŲ REGULIAVIMAS LIETUVOJE.....	7
IŠVADOS	9
TYRIMO EKSPERTAI	21

CONTENTS

INTRODUCTION	11
MACROECONOMICS.....	12
GDP, price growth and unemployment.....	12
Imports and exports.....	13
The shadow economy and the tax burden.....	13
HOUSEHOLDS	14
CORPORATE FINANCES AND INVESTMENTS...	15
MONEY.....	16
EMPLOYMENT REGULATION IN LITHUANIA	16
CONCLUSIONS	19
SURVEY PARTICIPANTS	21

ĮVADAS

Lietuvos laisvosios rinkos institutas (toliau – LLRI) pristato *trisdešimtąjį* Lietuvos ekonomikos tyrimą, kuriame pateikiamos rinkos dalyvių Lietuvos ekonomikos rodiklių prognozės 2012 ir 2013 metams. Šis tyrimas buvo atliktas 2012 m. liepos mėn.

LLRI tyrimas buvo pradėtas 1997 m. Jis remiasi rinkos dalyvių sutarimo paradigma, grindžiama racionaliųjų lūkesčių teorija¹. Ši teorija teigia, kad ekonominis kintamasis gali būti siejamas su pastebimais procesais, o rinkos dalyviai vertinimus ir prognozes, susijusias su šiais procesais, formuoja, naudodami visą jiems prieinamą informaciją. Vertinimai ir prognozės yra tuo patikimesni, kuo daugiau informacijos jie turi. Manoma, kad daugiausia informacijos apie ekonomikos procesus turi asmenys, nuolat naudojančys ją tiesioginėje veikloje, o jų veiklos sėkmė atspindi informacijos apdorojimo gebėjimus.

Pagrindinis LLRI tyrimo tikslas – pateikti Lietuvos ekonomikos rodiklių vertinimus ir prognozes, paremtas rinkos dalyvių nuomone, apžvelgti veiksnius, galėjusius turėti įtakos respondentų vertinimams ir lūkesčiams.

Rinkos dalyvių prognozės pateikiamos 5 skyriuose. Pirmame skyriuje nagrinėjamas bendrojo vidaus produkto (BVP) augimas, BVP šešėlinės ekonomikos dalis, importo ir eksporto augimas, vartotojų kainų pokyčiai, nedarbo lygis ir mokesčių naštos dydis nuo BVP. Antrame skyriuje aptariami namų ūkių rodikliai: darbo užmokestis, namų ūkių pajamos ir santaupoms skiriama pajamų dalis. Trečias skyrius yra skirtas įmonių rodikliams aptarti: įmonių pelningumui ir reinvestuojamo pelno daliai. Ketvirtame skyriuje nagrinėjama paskolų kaina. Penktame skyriuje analizuojame darbo santykių reguliavimą Lietuvoje ir jo įtaką Lietuvos verslo sąlygoms. Tyrimo pabaigoje lentelėje teikiami apibendrinti tyrimo rezultatai.

1 Vienas žinomiausių ekspertų sutarimo paradigma grindžiamų tyrimų yra nuo 1946 m. JAV atliekamas „Livingston“ tyrimas. Jo rezultatai reguliariai skelbiami Filadelfijos federalinio rezervų banko interneto puslapyje (žr. <http://www.philadelphiafed.org>).

Šioje apklausoje dalyvavo 50 ekspertų. Respondentų atranka nėra reprezentacinė: tyrimo dalyviai neskirstomi pagal atstovaujamas veiklos rūšis, įmones ar regionus – apklausoje dalyvauti kviečiami sėkmingai dirbančių įmonių specialistai. Respondentai prašomi nurodyti ne atstovaujamos įmonės ar šakos rodiklius, bet bendras šalies realijas atitinkančias reikšmes, remiantis visa jiems prieinama informacija. Reikia paminėti, kad apklausos dalyvių prašoma įvertinti ir prognozuoti tik tuos rodiklius, kuriuos, jų manymu, jie gali įvertinti. Dauguma šios apklausos respondentų yra dalyvavę LLRI tyrime ir anksčiau. Apklausos dalyvių sąrašas teikiamas leidinio pabaigoje.

LLRI dėkoja tyrimo dalyviams ir rėmėjams, taip pat visiems, pateikusiems pastabų ir pasiūlymų.

MAKROEKONOMIKA

BVP, kainų augimas ir nedarbas

LLRI tyrime **bendrasis vidaus produktas** apibrėžiamas kaip šalies viduje per tam tikrą laikotarpį galutiniam vartojimui pagamintų prekių ir paslaugų verčių suma, įskaitant ir šešėlinėje rinkoje sukurtą vertę.

LLRI tyrime **vartotojų kainų pokytis** apibrėžiamas kaip prekių ir paslaugų, skirtų vartoti namų ūkyje, vidutinių kainų pokytis per metus, lyginant kainų lygius metų pabaigoje.

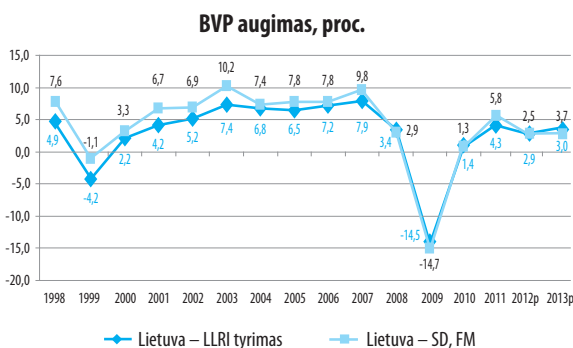
Nedarbo lygis LLRI tyrime apibrėžiamas kaip bedarbių – darbingo amžiaus asmenų, neturinčių darbo ir ieškančių jo, bet nebūtinai užsiregistravusių Darbo biržoje – skaičiaus ir darbo jėgos santykis. Darbo jėga – tai visi darbingo amžiaus gyventojai. LLRI tyrimo dalyviai buvo paprašyti įvertinti nedarbo lygį šalyje metų pabaigoje.

Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, 2012 m. ekonomika augs lėčiau nei 2011 m., nedarbas truputį mažės. Viena vertus, prognozės nerodo artimiausiu

laikotarpiu kilsiant antrąją ekonomikos nuosmukio bangą. Antra vertus, teigiami pokyčiai prognozuojami ne taip drąsiai kaip prieš vienerius metus.

Tyrimo ekspertų prognozės, pateiktos 2012 m. liepos mėnesį, nedaug skiriasi nuo pateiktųjų 2012 m. vasario mėnesį, tačiau pastebimas nežymus rinkos dalyvių lūkesčių pagerėjimas.

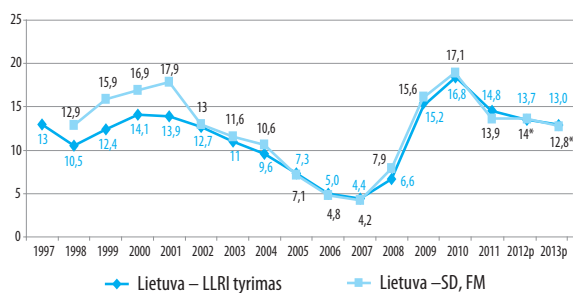
Kaip rodo tyrimas, 2012 m. Lietuvos BVP augs 2,9 proc., o 2013 m. ekonomikos augimas išliks panašus ir sieks 3 proc. Iš apklausos rezultatų matyti, kad net ir optimistiškiausiai nusiteikę apklausos dalyviai nedrįsta prognozuoti didesnio nei 4 proc. Lietuvos ekonomikos augimo 2013-aisiais. Žemiausia augimo prognozė – 1 proc.

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas (SD), Lietuvos finansų ministerija (FM), 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Pasak ekspertų, 2012 m. pabaigoje nedarbo lygis Lietuvoje sieks 13,7 proc. 2013 metais taip pat nesitikima žymaus nedarbo lygio smukimo: prognozuojama, kad kitų metų pabaigoje darbo neturės 13 proc. darbo jėgos. Toks lėtas nedarbo kritimas primena po vadinamosios „Rusijos krizės“ buvusią situaciją Lietuvos darbo rinkoje. Tąkart didžiausias nedarbas buvo užfiksuotas 2000 metais ir iki 2007-ųjų mažėjo vidutiniškai po 1,3 proc. punkto per metus. Panaši situacija matoma ir per pastaruosius trejus metus: ekspertų prognozėmis, 2010 m. pasiekęs aukščiausią lygį, nedarbas per kitus trejus metus taip pat mažės po maždaug 1,3 proc. punkto per metus. Tokiu tempu smunkantis nedarbas prieš krizę buvusį lygį pasiektų tik 2020 m. Vangiam nedarbo mažėjimui didelės įtakos turi lėtai auganti ekonomika ir griežtai reguliuojami darbo santykiai. (Plačiau apie darbo santykių reguliavimą – skyriuje *Darbo santykių reguliavimas Lietuvoje*).

Nedarbo lygis laikotarpio pabaigoje, proc.

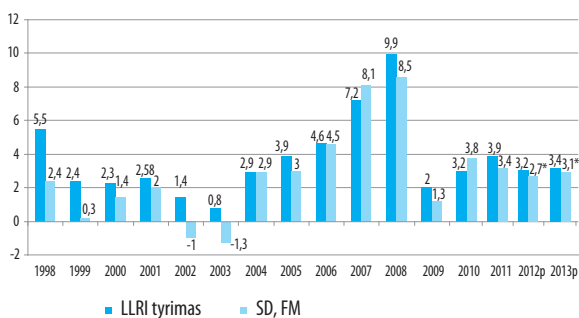

* Vidutinis metinis nedarbo lygis

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas (SD), Lietuvos finansų ministerija (FM), 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, šiais ir kitais metais vartotojų kainos sparčiau neaugs. 2012 m. per metus vartotojų kainos vidutiniškai bus užtelėjusios apie 3 proc., o 2013 m. pabaigoje – beveik 3,5 proc.

Vartotojų kainų pokyčiai, proc.

* Vidutinis metinis indekso pokytis

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas (SD), Lietuvos finansų ministerija (FM), 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

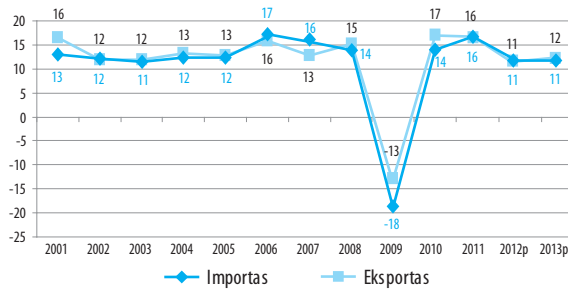
Importas ir eksportas

Tyrimo **importo ir eksporto augimas** apibrėžiamas kaip per metus oficialiai deklaruojamų ir nedeclaruojamų atitinkamai importuotų ir eksportuotų prekių ir paslaugų vertės pokytis, palyginus su prieš tai buvusiu laikotarpiu.

Rinkos dalyviai prognozuoja, kad 2012 ir 2013 metais užsienio prekybos apimtys augs, tačiau kiek lėčiau nei 2011 m. Tikimasi, kad eksportas ir importas šiems metams augs po 11 proc.

Oficialūs statistikos duomenys rodo, jog užsienio prekybos augimo tempas per pastaruosius pusantų metų lėtėjo. Per pirmuosius keturis šių metų mėnesius eksporto ir importo apimtys, palyginti su 2011 m. atitin-

Užsienio prekybos augimas, proc.

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

kamu laikotarpiu, didėjo 14 ir 11 proc. Tuo tarpu 2011 metais tie patys rodikliai siekė 43 ir 44 proc. Tačiau nepaisant lėtėjančio augimo, ir importo, ir eksporto apimtys pirmajame šių metų ketvirtyje toliau augo sparčiai ir stabiliai.

Kaip rodo Lietuvos ekonomikos tyrimas, užsienio prekybos apimtys augs ir ateityje. 2013 m. eksportas ir importas atitinkamai didės po 11 ir 12 proc.

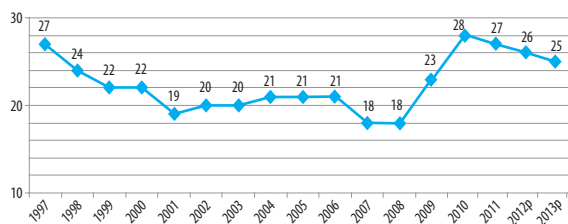
Šešėlinė ekonomika ir mokesčių našta

Šešėlinė ekonomika LLRI tyrime suprantama kaip per metus galutiniam vartojimui šalies viduje pagamintų prekių ir suteiktų paslaugų, oficialiai nedeklaruojamų dėl mokesčių ar reguliavimų, vertė.

Santykinė mokesčių našta LLRI tyrime – visų mokesčių valstybės bei savivaldybių biudžetų ir fondų pajamų santykis su bendroju vidaus produktu.

Rinkos dalyviai mano, kad šešėlinė ekonomika palaipsniui traukiasi, tačiau lėtai. 2008-aisiais pasiekusi aukščiausią lygį, 28 proc. nuo BVP, šešėlinė ekonomika 2009 m. sumažėjo iki 27 proc. Prognozuojama, kad 2012 m. šešėlyje bus sukurta 26 proc. BVP, o 2013 m. ši dalis susiaurės iki 25 proc.

Šešėlinės ekonomikos dalis BVP, proc.

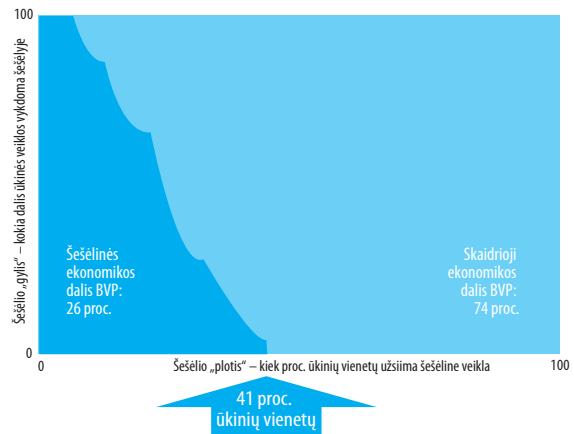

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Ekspertų taip pat buvo klausiama, kokia dalis ekonominė veikla užsiimančių ūkio vienetų bent dalį savo veiklos vykdo ir vykdys šešėlyje 2012 m. ir 2013 m. Tyrimo dalyviai mano, kad bent dalį savo veiklos šešėlyje 2012 m. vykdo 41 proc. ūkio vienetų, o 2013 m. ši dalis sieks 39 proc.

Šešėlis šiame klausime suprantamas kaip „vokeliai“, pajamų nuslėpimas, nelegali gamyba ar paslaugų teikimas, kita veikla bandant nuslėpti mokesčius. Šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti šešėlio dydį ne lyginant su BVP, o vertinant šešėline veikla užsiimančių ūkio vienetų dalį.

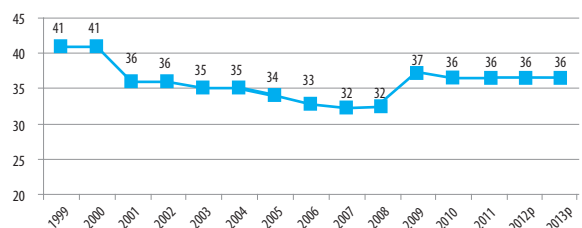
Šešėlinė ekonomika 2012 m.

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Šešėlinę ekonomiką trauktis skatina laipsniškai gerėjanti ekonominė situacija, nežymiai krentantis nedarbas, kiek gerėjanti namų ūkių finansinė situacija ir valdžios institucijų priemonės kovojant su šešėline ekonomika. Tačiau šešėlyje vis dar yra sukuriamas net ketvirtadalis šalies BVP, o šešėliui siaurėti sparčiau trukdo nemenkstanti mokesčių našta ir lėtai atsigauananti ekonomika. Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, mokesčių našta Lietuvoje išlieka stabili. Ekspertų vertinimu, ir 2012 m., ir 2013 m. mokesčių našta sieks 36 proc. BVP.

Santykinė mokesčių našta, proc. nuo BVP

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Taigi, 2012-aisiais 26 proc. BVP šešelyje sukurs 41 proc. ūkio vienetų, o 2013-aisiais 25 proc. BVP šešelyje bus sukuriama dalyvaujant 39 proc. ūkio vienetų.

NAMŲ ŪKIAI

LLRI tyrime **namų ūkio pajamos** – tai vidutinės piniginės pajamos, kurias per mėnesį gauna namų ūkis. Jos apima pinigines įplaukas: darbo užmokesį, pensijas, stipendijas, palūkanas, dividendus, pajamas už nuomą, dovanas, laimėjimus, kyšius, pašalpas ir kitas deklaruojamas bei nedeklaruojamas įplaukas. Namų ūkis suprantamas kaip asmuo ar jų grupė, turinti bendrą biudžetą.

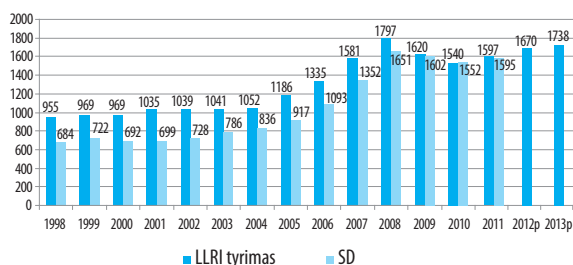
Vidutinis darbo užmokeskis – vidutinis nurodyto laikotarpio mėnesinis atlyginimas asmeniui už darbą po mokesčių, gautas pinigais ir nebūtinai deklaruojamas.

Vidutinės namų ūkio sutaupos – vidutinės namų ūkio per mėnesį sutaupomos lėšos. Jos apima lėšas bankuose, „kojinėje“, paskolintas sumas, kaupiamojo draudimo įmokas, taupymo laktus ir kitas finansines priemones, naudojamas taupymui.

Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, namų ūkių finansinė situacija 2012 m. išliko panaši į 2011-ųjų. Darbo užmokesčio ir namų ūkių pajamų augimas vos lenkia prognozuojamą vartotojų kainų kilimą. Žymaus pagerėjimo 2013 m. taip pat neprognozuojama.

Ekspertų vertinimu, vidutinis darbo užmokeskis 2012 m. sieks 1670 Lt (po mokesčių). Tai yra 5 proc. daugiau nei 2011 m. Prognozuojama, kad darbo užmokeskis 2013 m. augs dar 4 proc. iki 1738 Lt. Taigi, net ir neįvertinus kainų augimo, darbo užmokeskis 2013 m. nepasieks 2008-ųjų darbo užmokesčio lygio (1797 Lt).

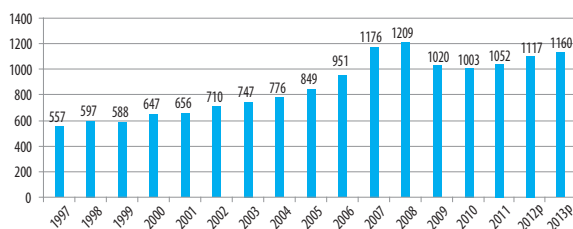
Vidutinis neto darbo užmokeskis, Lt/mėn.

Šaltiniai: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas, Lietuvos statistikos departamentas (SD)

Panašią tendenciją ekspertai numato ir disponuojamoms namų ūkių pajamoms. Tikimasi, kad 2012 m., palyginti su 2011 m., disponuojamos piniginės namų ūkių pajamos, tenkančios vienam namų ūkio nariui, didės 6 proc. iki 1117 Lt, o 2013 m. augs dar 4 proc. iki 1160 Lt. Nors tyrimo dalyviai prognozuoja nominalų ir darbo užmokesčio, ir disponuojamų namų ūkių pajamų augimą, jis beveik negerins namų ūkių finansinės situacijos, kadangi kainos turėtų augti panašiai.

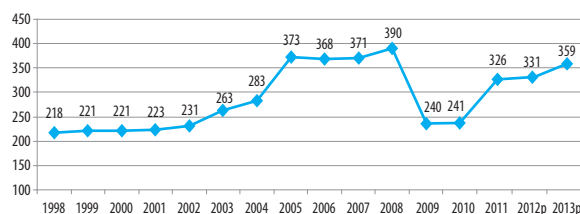
Disponuojamosios piniginės pajamos, Lt/mėn.*

*Vienam namų ūkio nariui (nuo 2010 metų – 2,38 asmens)
Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Rinkos dalyviai prognozuoja, kad 2011 m. smarkiai išaugęs namų ūkių taupymas nuosaikiai didės ir šiais bei ateinančiais metais. 2011 m. vienas namų ūkis per mėnesį taupymui vidutiniškai skyrė apie 326 Lt (arba 13 proc. vidutinių disponuojamų namų ūkių pajamų). 2012 m. ir 2013 m. taupymas padidės iki atitinkamai 331 ir 359 Lt, arba 12 ir 13 proc. disponuojamų namų ūkių pajamų.

Namų ūkių sutaupos, Lt/mėn.

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

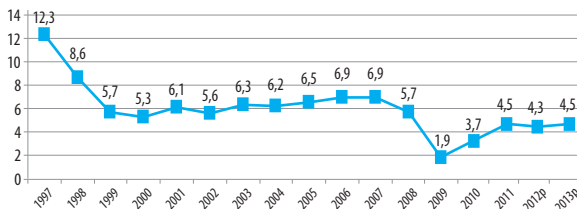
ĮMONIŲ FINANSAI IR INVESTICIJOS

Vertinant įmonių finansinę būklę, paprastai naudojama daug finansinių rodiklių – tai pelningumas, likvidumas, apyvartumas, darbo efektyvumas, įmonės kapitalo struktūros rodikliai. LLRI tyrime nagrinėjamas vienas iš dažniausiai taikomų finansų rodiklių – vidutinis pelningumas. **Įmonių pelningumas** – tai per metus gautas grynojo pelno ir apyvartos santykis procentais.

Vidutiniškai investicijoms skiriama įmonių pelno dalis – pelno dalis, įmonių investuojama į tą pačią ar bet kurią kitą įmonę, t.y. naudojama tolesniam verslo vystymui, o ne dividendams išmokėti.

Kaip rodo Lietuvos ekonomikos tyrimas, įmonių finansinė padėtis šiais ir kitais metais nesikeis ir bus panaši į buvusią 2011 metais – įmonių finansiniai rodikliai negerės. Pasak tyrimo dalyvių, įmonių pelningumas 2012 m. ir 2013 m. sieks apie 4,5 proc., tiek pat, kiek ir 2011 m.

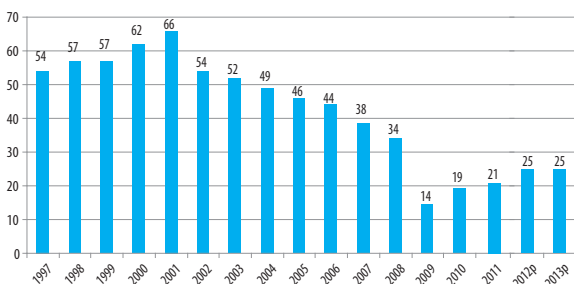
Įmonių pelningumas, proc.

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Ir 2012 m., ir 2013 m. įmonės vidutiniškai skirs ketvirtadalį savo pelno investicijoms. Tai yra nežymus padidėjimas, palyginti su 2011 m., kai, ekspertų vertinimu, įmonės investicijoms skyrė 21 proc. savo pelno.

Įmonių investuojama pelno dalis, proc.

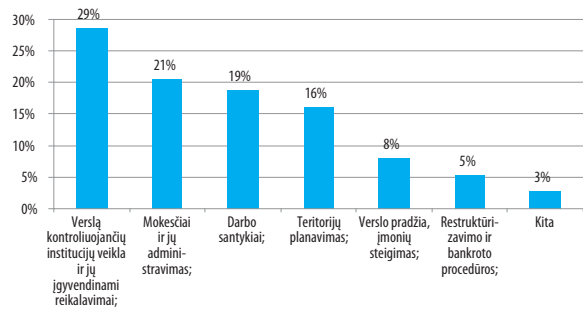

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Palankios verslo sąlygos turi svarios įtakos verslo finansinės situacijos gerėjimui, sparčiam ekonomikos augimui ir nedarbo mažėjimui. 30-ojo Lietuvos ekonomikos tyrimo dalyviai vertino, koks valstybės reguliavimas vis dar sukuria didžiausią naštą verslui. Ekspertai galėjo pažymėti nuo 1 iki 3 atsakymų iš sąrašo arba pateikti savo variantą.

Tyrimo ekspertų manymu, didžiausią naštą verslui sukuria verslą kontroliuojančių institucijų veikla ir jų reikalavimų įgyvendinimas. Ši valstybės sukuriama naštos verslui sritis gavo daugiausiai – 29 proc. – eks-

Koks valstybės reguliavimas sukuria didžiausią naštą verslui?

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

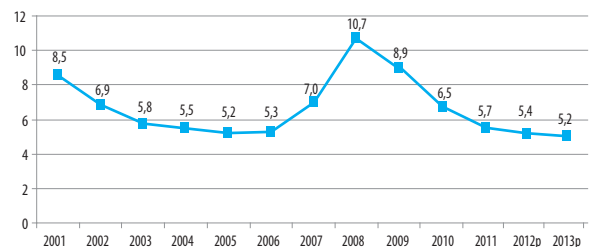
pertų balsų. Antroje vietoje pagal sukuriamą naštą yra mokesčiai ir jų administravimas, trečioje – darbo santykiai. Abi šios sritys surinko apie penktadalį visų balsų. Teritorijų planavimas, kaip didžiausią verslą naštą sukelianti sritis, buvo įvardijamas rečiau. Mažiausiai problemiškos yra verslo pradžia (įmonių steigimas) ir verslo pabaiga (restruktūrizavimo ir bankroto procedūros). Šios sritys kartu surinko tik 13 proc. ekspertų balsų.

PINIGAI

Skolinimosi litaais kaina – tai kaina, įskaitant palūkanų normą ir administravimo kaštus, už kurią rinkoje galima pasiskolinti pinigų metų pabaigoje, išreikšta procentais.

Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, skolinimosi toliau pigs. 2011 m. skolinimosi ilgesniam nei 1 metų laikotarpiui kaina litais svyravo apie 5,7 proc., o 2012 m. šis rodiklis sumažės iki 5,4 proc. Ekspertai tikisi, kad 2013 m. skolinimosi kaina sieks 5,2 proc.

Skolinimosi kaina*, proc

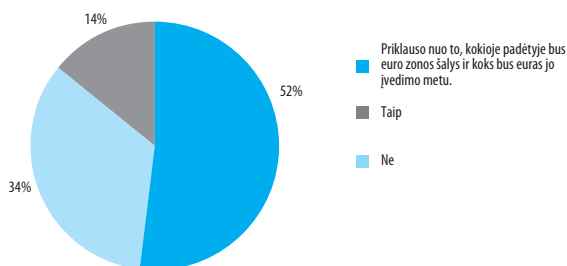
* Paskolos litais virš 1 m.

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Euro zonos šalims besikapstant iš eurų kamuojančių problemų, Lietuvos valdžios institucijos euro įsivedimą vis dar laiko siekiamybe. Lietuvos ekonomikos

tyrimo ekspertų klausėme, ar Lietuvoje veikiančiam verslui būtų naudinga, jei Lietuvoje 2015 m. būtų įvestas euras. Daugiau nei pusė tyrimo dalyvių teigė, jog euro nauda Lietuvos verslui priklausys nuo to, kioje padėtyje bus euro zonos šalys ir koks bus euras jo įvedimo metu. Trečdalis ekspertų atsakė, kad euro įsivedimas Lietuvos verslui būtų naudingas, o 15 proc. mano, kad euras nebūtų naudingas. Tokie atsakymai byloja, kad euro įvedimo Lietuvoje padariniai labai priklausys nuo to, kaip per artimiausius metus euro zonos šalys sugebės tvarkytis su euro bėdomis.

Ar Lietuvoje veikiančiam verslui būtų naudinga, jei Lietuvoje 2015 m. būtų įvestas euras?

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

DARBO SANTYKIŲ REGULIAVIMAS LIETUVOJE

Darbo našumui, ekonomikai ir šalies konkurencinimumui augti reikalinga lanksti darbo rinka. Pasaulio Bankas, Europos Komisija ir investuotojai nurodo, kad Lietuvos darbo santykių reguliavimas yra griežtas, apribotos darbo valandos yra didžiulė našta, o su darbo užmokesčiu nesusiję darbo kaštai yra aukščiausi regione. Todėl Europos Komisija savo rekomendacijose ragina Lietuvą peržiūrėti darbo teisę ir identifikuoti perteklinį reguliavimą bei administracinę našta, kuri neleidžia kurti lanksčius sutartinius santykius ir lanksčiai organizuoti darbo laiką, bei keisti atleidimo nuostatas.²

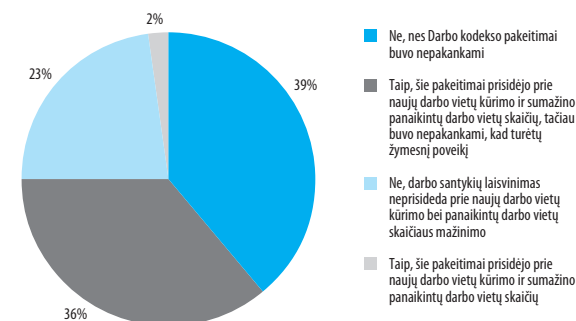
Taigi, problemos yra įvardytos, o priežastys, kodėl reikia keisti darbo įstatymus, – žinomos, tačiau Lietuva ir toliau diskutuoja apie galimus pakeitimus. Daugiau nei metus trukusios intensyvios socialinių partnerių diskusijos buvo bevaisės. Lietuvos Trišalei tarybai nepavyko susitarti dėl svarbiausių Darbo kodekso pa-

keitimų, o Vyriausybės pateiktą Darbo kodekso pataisų paketo svarstymą Seimas atidėjo rudeniiui. Esminės darbo santykių reformos paliktos ateičiai. Sprendimų atidėliojimas veda prie Ispanijos, Italijos ir Graikijos likimo. Šiose šalyse darbo santykių reformų nebuvo dešimtmečius. Darbo rinka ir darbo santykių reguliavimas neatitinka šiandieninių verslo realiųjų, neskatina nei darbo našumo, nei darbuotojų kaitos, nei įmonių konkurencingumo didėjimo. Todėl palaipsniui pietinėse ES šalyse susidarė situacija, kai darbo santykių reguliavimas tapo viena iš kliūčių vykdyti ekonominę veiklą – ir kurti verslą, ir dirbti bei užsidirbti būnant samdomu darbuotoju. Tačiau darbo santykių reformų Ispanijoje ir Italijoje imtasi tik pastaraisiais metais.

2010 m. priimtos kelių Darbo kodekso nuostatų pataisos šiek tiek palankstino darbo santykius Lietuvoje. Laikinai leista sudaryti terminuotas darbo sutartis nuolatinio pobūdžio darbui (ši nuostata galioja iki 2012 m. rugpjūčio), įvesta galimybė laikinai, iki 3 mėn., sustabdyti darbo sutarties vykdymą, suminė darbo laiko apskaita tapo pritaikoma praktiškai visose įmonėse, atsisakyta absoliutaus draudimo dirbti viršvalandžius.

Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, 36 proc. apklaustųjų mano, kad šie pakeitimai prisidėjo mažinant naikinamų darbo vietų skaičių 2010-2012m. Tačiau jie taip pat nurodo, kad minėti pokyčiai buvo nepakankami naujoms darbo vietoms kurti. 75 proc. tyrimo dalyvių mano, kad darbo santykių reguliavimą būtina keisti, nes antraip nebus kuriamos naujos ir išlaikomos jau esamos darbo vietos.

Ar Darbo kodekso pokyčiai turėjo įtakos sukuriams ir panaikinams darbo vietoms Lietuvoje 2010-2012 m.?

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Taigi, Vyriausybės pateiktas Darbo kodekso pakeitimų paketas yra reikalingas žingsnis darbo santykių lankstumo link. Kaip jau minėta tyrimo dalyje *Įmonių finansai ir investicijos*, 18 proc. Lietuvos ekonomikos tyrimo ekspertų darbo santykius mini kaip didžiaus-

² Recommendation for a COUNCIL RECOMMENDATION on Lithuania's 2012 national reform programmer and delivering a Council opinion on Lithuania's convergence programmer for 2012-2015, Brussels, 30.5.2012 COM(2012) 319 final, pal. 4.

sią valstybės sukuriama našta verslui. Tad tokie pakeitimai, kaip pavyzdinių darbo sutarčių registravimo žurnalų, darbo pažymėjimų ir kitų biurokratinių reikalavimų atsisakymas, sumažintų administracinę naštą ir padėtų įmonėms sutaupyti. Ūkio ministerija skaičiuoja, kad Darbo kodekso reikalavimas kas mėnesį darbuotojui įteikti atsiskaitymo lapelį šalies ūkiui kainuoja 29 mln. Lt per metus.

Kiti siūlomi pakeitimai – vidutinio darbo laiko apskaita, naktinio darbo laiko netrumpinimas viena valanda, nemokamų atostogų suteikimo tvarka, darbo grafiko sudarymo ir skelbimo tvarkos nustatymas ne tik kolektyvinėje sutartyje, bet ir darbo tvarkos taisyklėse, galimybė terminuotas sutartis sudaryti ir nuolatinio pobūdžio darbui – leisti įmonėms operatyviai priimti sprendimus dėl kasdieninės verslo veiklos. Sumažinus išeitines išmokas ir įspėjimo terminus, atsisakius išskirtinių privilegijų darbuotojams, kuriems iki teisės gauti visą pensiją liko ne daugiau kaip penkeri metai, asmenims iki aštuoniolikos metų, darbuotojams, auginantiems vaikų iki keturiolikos metų, palengvėtų verslo prognozavimo našta atleidimo atveju, įmonės taptų labiau motyvuotos samdyti darbuotojus ir kurti naujas darbo vietas. Visi šie Vyriausybės siūlomi pakeitimai buvo parengti pagal ES ir kitų tarptautinių institucijų įsipareigojimus, atsižvelgiant į ES šalių praktiką. Jų įgyvendinimas sukurtų draugiškesnę aplinką verslui ir paverstų darbo rinką dinamiškesne.

Gerasis lankščių darbo santykių pavyzdys yra mūsų kaimynė Estija. Ji savo darbo santykių reguliavimą reformavo ir padarė lankstesniu dar prieš ekonomikos nuosmukį. JAV veikiantis Heritage fondas pažymi, kad būtent lankstumas, atvirumas, protinga ekonominė politika, paremta atsidavimu ekonominei laisvei, ir nauji darbo santykių reguliavimo pakeitimai leido Estijai užtikrinti aukštą investicijų ir verslumo lygį šalyje ir atsilaikyti prieš išorinius neigiamus 2009 metų ekonominius veiksniai. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad, sutrumpinus įspėjimo terminus apie darbo sutarties nutraukimą, proporcingai sumažinus išmokas ir atsisakius kai kurių saugomų darbuotojų kategorijų, Estijos darbo rinkoje nenutiko nieko drastiško – neužfiksuota masinių atleidimų ar išaugusio nedarbo. Priešingai, šalis pasižymi dideliu konkurencingumu ir yra regiono lyderė.

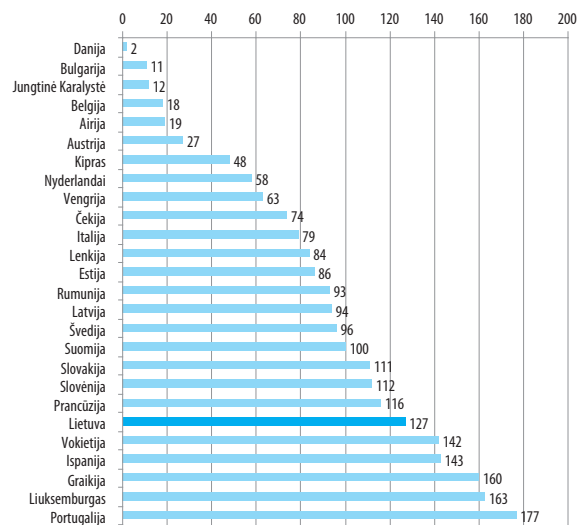
LLRI atliktas tyrimas parodo, kaip lankstūs darbo santykiai veikia šalyje esančių verslo sąlygų patrauklumą. Išanalizavome valstybių reitingus pagal Pasaulio banko publikuojamą verslo sąlygų palankumo indeksą („World Bank Ease of Doing Business Index“) ir į jį įtraukėme darbo rinkos sąlygų rodiklį. Pastarasis

rodiklis nuo 2011 metų buvo išimtas iš oficialaus indekso skaičiavimų, tačiau valstybių duomenys yra pateikiami Pasaulio banko svetainėje. Skaičiuojant naujus reitingus buvo remiamasi Pasaulio banko pateikta metodologija³.

Lyginant oficialias šalių vietas su naujai gautomis, iš Europos Sąjungos šalių labiausiai smuko Portugalija (per 16 vietų), po jos - Ispanija ir Graikija (per 9 vietas). Reikia pastebėti, kad įtraukus darbo santykių vertinimą bendrame reitinge net per 9 vietas pakilo Bulgarija, kiek mažiau – Austrija (per 5 vietas) ir Kipras bei Belgija (per 4 vietas). Tačiau didžiosios dalies ES valstybių reitingai krito. Perskaičiaus indeksą, visos Baltijos šalys atsідūrė žemesnėse pozicijose. Pirmą vietą pagal smukimą užima Lietuva, praradusi 3 reitingo vietas, antrą – Latvija ir trečią – Estija.

Šalis	Pokytis	Vieta prieš	Vieta po
Lietuva	-3	27	30
Latvija	-2	21	23
Estija	-1	24	25

ES šalių reitingas pagal užimamą vietą pasaulyje darbo santykių kategorijoje

Šaltinis: 30-asis LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimas

Reitinguojant šalis atskirai pagal darbo santykių reguliavimą, Lietuva iš 183 valstybių užima 127 vietą (iš 26 Europos Sąjungos valstybių, be Maltos Lietuva yra 21-oje vietoje). Už Lietuvą geriau vertinamos yra tokios šalys kaip Danija, Švedija, Suomija, Estija, La-

³ Or. <http://www.doingbusiness.org/~media/FDPKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12- Chapters/Ease-of-doing-business.pdf> be <http://www.doingbusiness.org/methodology/employing-workers>

tvija, o prasčiau – Portugalija, Liuksemburgas, Graikija, Ispanija ir Vokietija. Tai parodo, kad Europos Sąjungos kontekste Lietuvos darbo santykių reguliavimas yra per mažai lankstus, ir tai blogina Lietuvos verslo sąlygas, sukelia didelių problemų darbo rinkoje ir smukdo Lietuvos tarptautinį konkurencingumą.

IŠVADOS

- Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, 2012 m. ekonomika augs lėčiau nei 2011 m., nedarbas kiek mažės. Viena vertus, rinkos dalyvių prognozės nerodo artimiausiu laikotarpiu kilsiant antrąją ekonomikos nuosmukio bangą. Antra vertus, teigiami pokyčiai prognozuojami ne taip drąsiai kaip prieš vienerius metus.
- 2012 m. Lietuvos BVP augs 2,9 proc., o 2013 m. augimas išliks panašus ir sieks 3 proc. Nedarbas mažės lėtai: prognozuojama, kad 2012 m. pabaigoje nedarbo lygis Lietuvoje sieks 13,7 proc., o 2013-ųjų pabaigoje darbo neturės 13 proc. darbo jėgos. Užsienio prekybos apimtys 2012 m. ir 2013 m. augs, tačiau kiek lėčiau nei 2011 m.
- Šešėlinė ekonomika Lietuvoje palapsniui traukiasi, tačiau lėtai. Tikimasi, kad 2012 m. šešėlyje bus sukurta 26 proc. BVP, o 2013-aisiais ši dalis sumažės iki 25 proc. Bent dalį savo veiklos šešėlyje 2012 m. vykdė 41 proc. ūkio vienetų, o 2013 m. ši dalis sieks 39 proc.
- Lietuvos ekonomikos tyrimo duomenimis, namų ūkių finansinė situacija 2012 m. išliks panaši į 2011-ųjų. Darbo užmokesčio ir namų ūkių pajamų kilimas vos lenkia prognozuojamą vartotojų kainų augimą. Žymaus pagerėjimo 2013 m. taip pat neprognozuojama. 2012 m. namų ūkių pajamos augs 6 proc., o 2013 m. – dar 4 proc.
- Rinkos dalyviai mano, kad įmonių finansinė padėtis 2012 m. ir 2013 m. nesikeis ir bus labai panaši į 2011-ųjų. Įmonių pelningumas šiais ir kitais metais sieks apie 4,5 proc., tiek pat, kiek ir 2011 m.
- Didžiausią naštą verslui Lietuvoje sukuria verslą kontroliuojančių institucijų veikla ir jų reikalavimų įgyvendinimas. Antroje vietoje pagal sukuriamą naštą yra mokesčiai ir jų administravimas, o trečioje – darbo santykiai.
- Tyrimo ekspertų nuomone, euro įsivedimo nauda Lietuvoje didelė dalimi priklauso nuo to, kokioje padėtyje bus euro zonos šalys ir koks bus euras jo įvedimo metu. Tai byloja, kad euro įvedimo Lietuvoje padariniai labai priklausys nuo to, kaip per artimiausius metus euro zonos šalys sugebės tvarkytis su euro bėdomis.
- Lietuvoje darbo santykių reguliavimas išlieka viena iš labiausiai problemiškų verslo sąlygų sričių, smukdanti Lietuvos konkurencingumą, didinanti nedarbą ir lėtinanti Lietuvos ekonomikos augimą. Kaip darbo santykių lankstumas veikia šalyje esančių verslo sąlygų patrauklumą parodo tai, kad, įtraukus šiuo metu nevertinamą darbo santykių reguliavimą į Pasaulio banko sudaromą Verslo sąlygų indeksą, Lietuvos vertinimas indekse nukrinta per tris pozicijas.

30-ojo LLRI Lietuvos ekonomikos tyrimo dalyvių prognozės

Rodiklis	2011 m. liepos mėnesio prognozė 2012-iesiems metams	2012 m. vasario mėnesio prognozė 2012-iesiems metams	2012 m. liepos mėnesio prognozė 2012-iesiems metams	2012 m. liepos mėnesio prognozė 2013-iesiems metams
MAKROEKONOMIKA				
BVP augimas	4,6	2,7	2,9	3,0
Šešėlinė ekonomika, dalis BVP	27	27	26	25
Eksporto augimas	14	11	11	11
Importo augimas	14	12	11	12
Vartotojų kainų pokytis per metus, laikotarpio pabaigoje	4,2	3,8	3,2	3,4
Nedarbo lygis, laikotarpio pabaigoje	12,8	14,1	13,7	13,0
Mokesčių našta, dalis nuo BVP	38	37	36	36
NAMŲ ŪKIAI				
Vidutinis dirbančiojo darbo užmokestis (gautas pinigais po mokesčių)	1685	1653	1670	1738
Vidutinės namų ūkio pajamos (visam namų ūkiui)	2775	2582	2660	2762
Vidutinės namų ūkio pajamos (vienam žmogui)	1166	1085	1117	1160
Vidutinės namų ūkio santaupos (visam namų ūkiui)	392	333	331	359
ĮMONĖS				
Vidutinis įmonių pelningumas	5,3	4,2	4,3	4,5
Vidutinė investicijoms skiriama įmonių pelno dalis	31	25	25	25
PINIGAI				
Skolinimosi virš 1 metų litais kaina, laikotarpio pabaigoje	6,2	5,6	5,4	5,2
PAPILDOMI KLAUSIMAI				
1. Kaip manote, kiek procentų ekonomine veikla užsiimančių ūkinių vienetų bent dalį savo veiklos vykdė (vykdys) šešėlyje? (Šešėlį apima „vokeliai“, pajamų nuslėpimas, nelegali gamyba ar paslaugų teikimas, kita veikla bandant nuslėpti mokesčius.)	2011 m.	2012 m.	2012 m. (naujas)	2013 m.
	37%	36%	41%	39%
2. Ar Darbo kodekso pakeičiai turėjo įtakos sukuriams ir panaikinamoms darbo vietoms Lietuvoje 2010-2012 m.? (Pažymėkite 1 atsakymą).	Taip, Darbo kodekso pakeitimai prisidėjo prie naujų darbo vietų kūrimo ir sumažino panaikintų darbo vietų skaičių	Taip, šie pakeitimai prisidėjo prie naujų darbo vietų kūrimo ir sumažino panaikintų darbo vietų skaičių, tačiau buvo nepakankami, kad turėtų žymesnį poveikį	Ne, nes Darbo kodekso pakeitimai buvo nepakankami	Ne, darbo santykių laisvinimas neprideda prie naujų darbo vietų kūrimo ir panaikintų darbo vietų skaičiaus mažinimo
	0%	35%	41%	24%
3. Ar Lietuvoje veikiančiam verslui būtų naudinga, jei Lietuvoje 2015 m. būtų įvestas euras? (Pažymėkite 1 atsakymą).	Taip	Ne	Priklauso nuo to, kokioje padėtyje bus euro zonos šalis ir koks bus euras jo įvedimo metu	
	33%	12%	55%	
4. Koks valstybės reguliavimas sukuria didžiausią našta verslui? (Pažymėkite nuo 1 iki 3 atsakymų).	Verslo pradžia, įmonių steigimas			8%
	Darbo santykiai			18%
	Teritorijų planavimas			17%
	Mokesčiai ir jų administravimas			21%
	Verslą kontroliuojančių institucijų veikla ir jų įgyvendinami reikalavimai			27%
	Restruktūrizavimo ir bankroto procedūros			7%
	Kita			2%

INTRODUCTION

You hold the *thirtieth* survey of the Lithuanian economy, covering forecasts for 2012 and 2013. It was carried out in July 2012.

We launched the survey of economic variables back in 1997. It is based on a non-representative poll of market participants – the experts of the LFMI survey. Individuals who are actively involved in the market and analyse its trends have the most information about economic processes and use all the information available to them in their professional activity. In the LFMI survey, the estimates and forecasts of the main economic indicators are provided by owners and chief executives of businesses from various industries, heads of firms' economic and financial departments, economic and financial analysts.

The main goal of the LFMI survey is to provide estimates and forecasts of economic variables in Lithuania based on the opinion of market participants and to analyse factors that have an influence on these estimates and forecasts. Every survey is varied with additional questions reflecting the latest economic developments.

The survey consists of five parts. Chapter 1 analyses macroeconomic indicators: the growth of gross domestic product (GDP), changes in consumer prices, the rate of unemployment, the share of the shadow economy in GDP, changes in foreign trade and the tax burden. Chapter 2 presents household indicators, including personal earnings, household income and household savings. Chapter 3 gives an overview of corporate indicators – the profit margin and the share of reinvested profits. Chapter 4 covers interest rates on loans. Chapter 5 is dedicated for the analysis of Lithuanian labor regulation and its impact of business conditions in Lithuania.

Fifty experts participated in the current survey. The list of survey participants is presented at the end of the study. The respondents are asked not to provide information about their own companies or industries but

to estimate indicators reflecting the country's general economic situation. Survey participants are requested to focus only on variables that they think they are competent enough to appraise. Most of the respondents in the current survey took part in the previous stages of the project.

LFMI expresses its gratitude to the survey participants and those who provided financial support for this project.

MACROECONOMICS

GDP, price growth and unemployment

In the survey of the Lithuanian Free Market Institute (LFMI), **gross domestic product** is understood as the total value of goods and services produced for final consumption within the country, including the shadow economy, during a given period.

In the LFMI survey **changes in consumer prices** are defined as changes in the average prices of goods and services intended for household consumption by comparing price levels at the end of a given period.

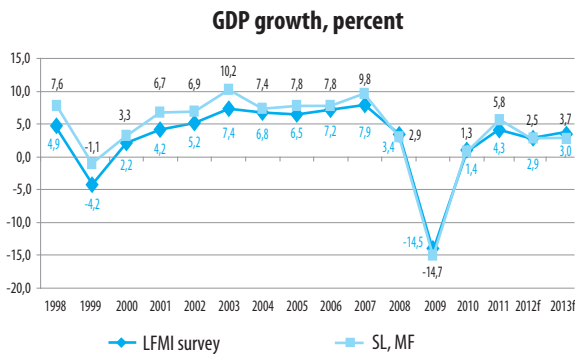
Unemployment is understood as the ratio of the unemployed – persons of working age who are seeking jobs but are not necessarily registered at the Labour Exchange – to the total labour force. The "labour force" then refers to all people of working age. The LFMI survey respondents are asked to evaluate the rate of unemployment at the end of the year.

According to the Survey of the Lithuanian Economy, economic growth will cool and unemployment will fall inconsiderably in 2012 compared with 2011. On the one hand, the forecasts of the LFMI survey participants show no signs that the second wave of the economic crisis will emerge in the short run; on the

other, positive forecasts reported in the current survey are not as bold as they were one year ago.

The forecasts of the main economic indicators provided in July 2012 and in February 2012 differ very insignificantly, although a slight improvement in market participants' expectations can be observed.

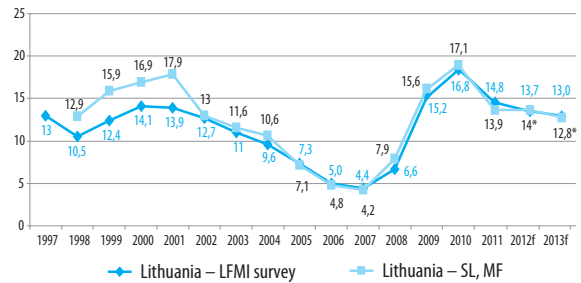
The experts polled by LFMI believe that the Lithuanian economy will rise by 2.9 percent in 2012. The country's GDP is set to grow at a similar rate in 2013, by 3 percent. The results of the LFMI survey show that even the most optimistic respondents were not certain enough to project the 2013 GDP growth above 4 percent. The lowest figure reported in the survey was 1 percent.

Sources: Statistics Lithuania (SL), Ministry of Finance (MF), 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

According to the LFMI survey, the rate of unemployment will stand at 13.7 percent at the end of 2012. Market participants do not expect the unemployment rate to drop markedly in 2013 – about 13 percent of the Lithuanian labour force is predicted to be out of a job at the end of the coming year. The slowly falling unemployment resembles the situation on the Lithuanian labour market after the so-called 'Russian crisis' a decade ago. At that time, the highest level of unemployment was recorded in 2000 and kept falling on average by 1.3 percentage points every year until 2007. A similar situation can be observed at present: according to market participants, the unemployment rate, which peaked in 2010, is set to go down on average by 1.3 percentage points in the next three years. At such a pace, unemployment would reach the pre-crisis level only in 2020. Slowly falling unemployment can be explained by a moderate economic growth and rigid employment regulation (More about employment regulation please read Chapter *Employment Regulation in Lithuania*).

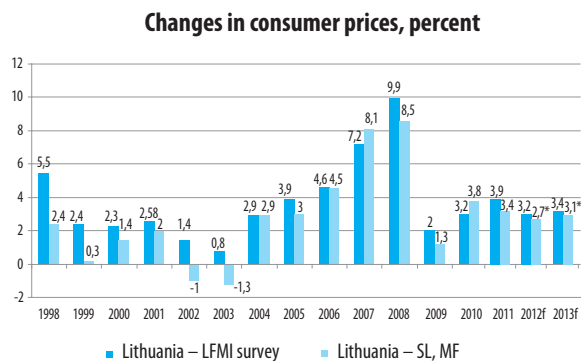
Unemployment, end of period, percent

* Average annual unemployment rate

Sources: Statistics Lithuania (SL), Ministry of Finance (MF), 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

As the survey demonstrates, the growth of consumer prices will not accelerate in 2012 and 2013. Market participants project that consumer prices will rise by 3 percent in 2012 and by nearly 3.5 percent in 2013.

* Average annual change of index

Sources: Statistics Lithuania (SL), Ministry of Finance (MF), 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

Imports and exports

The LFMI survey analyses changes in the value of **exported and imported** goods and services, both reported and unreported, during a given period as compared to the preceding period.

According to the LFMI survey participants, Lithuania's foreign trade will grow both in this and the coming year, although the growth will somewhat moderate compared to 2011. Market participants believe that exports and imports will rise in 2012, both by 11 percent.

As official statistics indicates, foreign trade growth has been decelerating in the last one and a half years. Exports and imports rose by 14 and 11 percent respectively in the first 4 months of 2012 as compared

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

with respective months of 2011, meanwhile the corresponding figures in 2011 were 43 and 44 percent. But despite the cooling foreign trade, the volume of both imports and exports saw a brisk and stable growth in the 1st quarter of 2012.

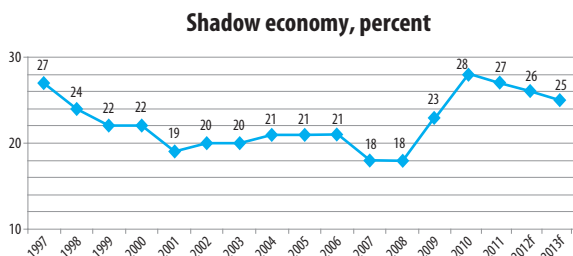
The experts polled by LFMI believe that imports and exports will continue to grow in the future. Exports and imports are expected to climb respectively by 11 and 12 percent in the coming year.

The shadow economy and the tax burden

The **shadow economy** is defined as a share in total GDP of goods produced and services rendered for final consumption within the country and unreported for the purpose of avoiding taxes and/or regulations.

In the LFMI survey the **relative tax burden** is understood as the ratio of total tax revenues of state and municipal budgets and funds to gross domestic product (GDP).

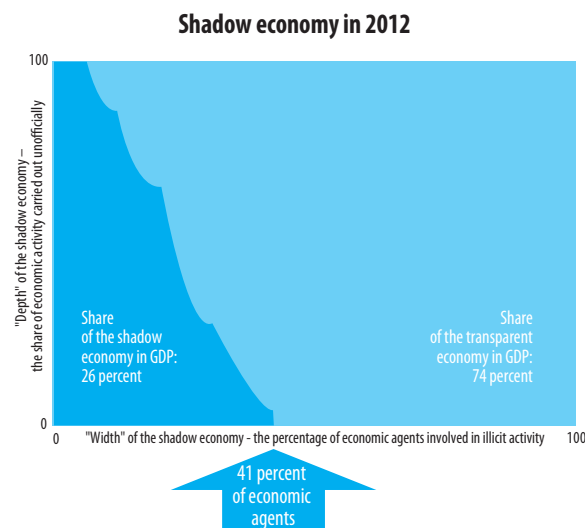
As the LFMI survey shows, the shadow economy is gradually shrinking, although slowly. Reaching an all-time high, 28 percent of GDP, in 2008, the share of the shadow economy declined to 27 percent of GDP in 2009. Market participants project that 26 percent of GDP will be generated in the underground economy in 2012; the share of the shadow economy is set to contract to 25 percent of GDP in 2013.

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

The LFMI survey participants were asked to indicate the proportion of economic agents who at least in part were operating underground in 2012 and were going to continue doing so in 2013. The experts polled by LFMI reported that 41 percent of businesses were at least in part involved in illicit activity in 2012. They think that 39 percent of economic agents will go off the books in 2013.

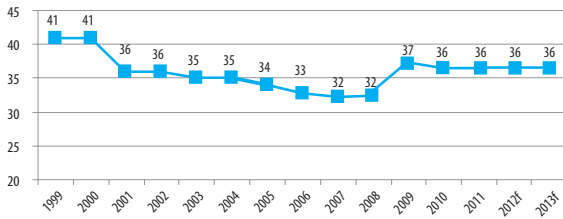
The shadow economy in this question refers to “envelope” wages, the concealment of income, illegal production or service provision and other activities carried out trying to hide income. The goal of this question is to find out the scope of the shadow economy in terms of the proportion of economic agents involved in unreported activity rather than as a share in GDP.

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

The shrinking shadow economy can be attributed to the gradually improving economic situation, slightly falling unemployment and somewhat brightening situation of households, coupled with public institutions’ measures to combat the shadow economy. However, as much as one-fourth of the country’s GDP is still being created in the informal sector, while the remaining heavyweight tax burden and a sluggish economic recovery are preventing a more rapid reduction in the underground economy.

According to the LFMI survey, the tax burden in Lithuania, as a percentage of GDP, remains steady. Market participants project that the tax burden will make up 36 percent of GDP both in 2012 and 2013.

Relative tax burden, percent of GDP

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

To sum it up, 41 percent of economic agents involved in illicit activity will generate 26 percent of Lithuania's GDP in 2012, and 39 percent of economic agents operating in the informal sector will contribute 25 percent to the overall economy in 2013.

HOUSEHOLDS

In the LFMI survey, **household income** is defined as the average monthly money income received by a household. It includes salaries and wages, pensions, scholarships, interest, dividends, rent, gifts, winnings, bribes, allowances and other reported and unreported income. A household is understood as a person or a group of persons sharing one budget.

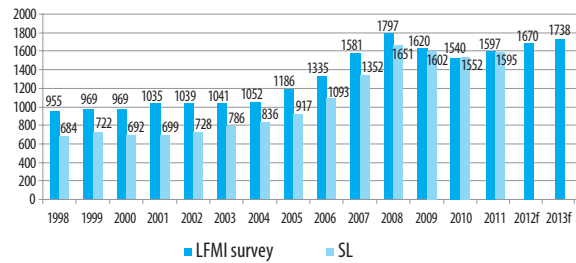
Average personal earnings refer to the average monthly reported or unreported monetary remuneration for work after tax.

Average household savings are understood as an average amount of money saved by a household (after investments and other expenses) in one-month period, including bank deposits, money held at home or lent, term life insurance payments, government bonds and other financial instruments intended for saving.

The LFMI survey demonstrates that households will see a similar financial situation in 2012 as compared with 2011. Earnings and household income are expected to grow at a barely higher rate compared to that projected for price growth. No considerable improvement is awaited in 2013.

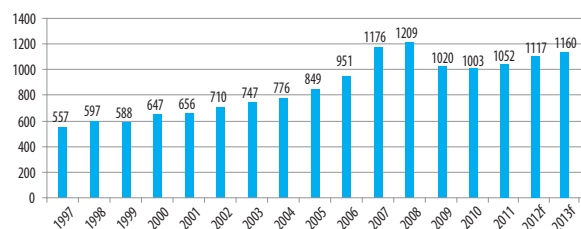
The experts polled by LFMI think that average net earnings will total 1,670 Litass per month in 2012, a 5-percent rise compared to 2011. Market participants believe that average net earnings will continue to rise in 2013, amounting to 1,738 Litass per month, or up

by 4 percent. So it is clear that even excluding price growth, personal earnings will not reach the 2008 level in 2013 (1,797 Litass per month).

Net earnings, Litass per month

Sources: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy, Statistics Lithuania (SL)

Market participants expect a similar situation as regards disposable household income. According to the survey, average disposable household income per household member will rise by 6 percent in 2012 compared to 2011, totalling 1,117 Litass per month. Average disposable household income per household member is expected to increase by 4 percent in 2013, amounting to 1,160 Litass per month. Although the LFMI survey participants predict the growth of personal earnings and disposable household income in nominal terms, the expected growth rates will hardly ameliorate the financial situation of households since prices are set to mount at a similar pace.

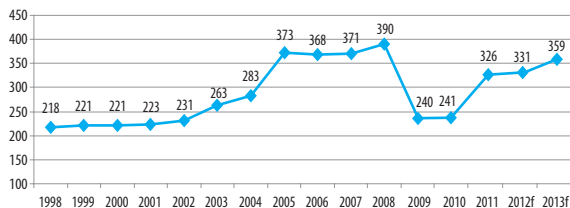
Disposable monetary income, Litass per month*

*per household member (starting from 2010, an average household consists of 2.38 persons)

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

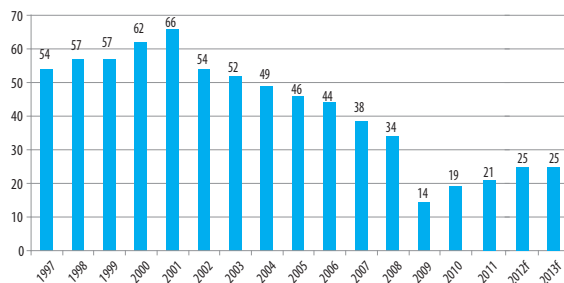
Market participants project that after a jump in 2011, household savings will continue to rise steadily in this and the coming year. According to the survey, household savings amounted to 326 Litass per month in 2011 (or 13 percent of average disposable household income). Household savings will increase in 2012 and 2013, totalling, correspondingly, 331 and 359 Litass per month, or 12 and 13 percent of disposable household income.

Household savings, Lit as per month

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

Reinvested profits, percent

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

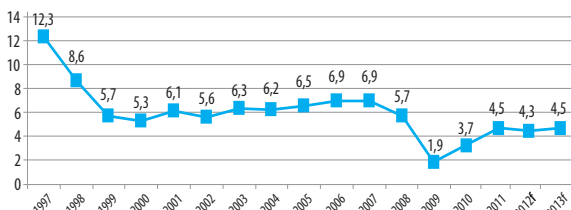
CORPORATE FINANCES AND INVESTMENTS

In estimating the financial situation of companies a wide range of financial indicators is used. These are the profit margin, liquidity, turnover (asset management), labour efficiency and corporate capital structure. The LFMI survey analyses one of the most frequently used corporate indicator, the profit margin. **The profit margin** is the ratio of net profits to net sales over a given period of time expressed in percent.

The share of reinvested profits refers to the share of corporate profits, invested in the same or any other company - that is, it is used for further business development instead of paying out dividends.

The survey of the Lithuanian economy shows that the financial situation of companies will not change in 2012 and 2013 and will be very much like in the year 2011. The corporate indicators are not expected to improve in this and the coming year. Market participants think that the profit margin will average about 4.5 percent in 2012 and 2013, the same level as in 2011.

Profit margin, percent

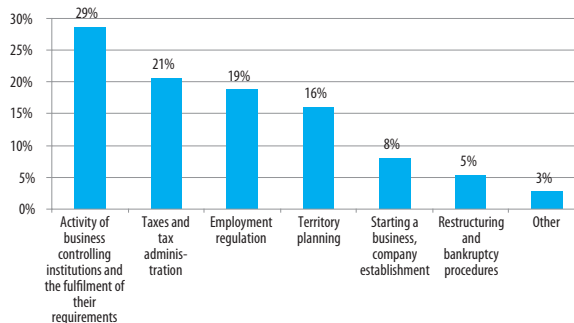

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

Market participants anticipate that the share of reinvested profits will average 25 percent both in 2012 and 2013. This figure is insignificantly higher compared to 2011 when the share of reinvested profits averaged 21 percent.

A favourable business environment exerts a strong influence on corporate finances, stimulates the economy and drives down the level of unemployment. The participants of the 30th survey of the Lithuanian Economy were asked to evaluate which government regulations impose the heaviest burden on companies. The respondents were able to select 1 to 3 options from the list of answers or to indicate their own answer.

Which of the following government regulations pose the heaviest burden for business?

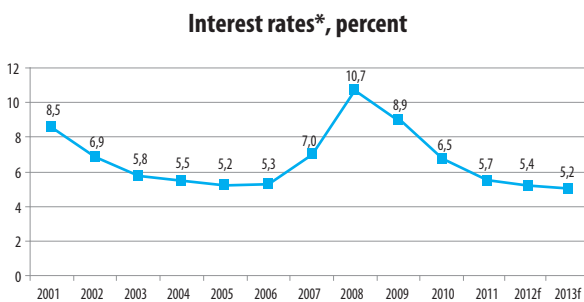
Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

The experts polled by LFMI think that the activity of business controlling institutions and the fulfilment of their requirements pose the heaviest burden for business. This particular group of hurdles received the largest portion of all answers, 29 percent. Taxes and tax administration came second and employment regulation was third (these two groups together received about one-fourth of all answers). Territory planning as a drag on entrepreneurial activity was mentioned less frequently. Starting a business (company establishment process) and terminating a business (restructuring and bankruptcy procedures) appeared to be least problematic areas. The latter two groups made up only 13 percent of all answers.

MONEY

The price of borrowing in litas refers to the price, including interest rates and administrative costs, at which money can be borrowed at the end of a year, expressed in percent.

According to the LFMI survey, the price of borrowing will continue to go down. Market participants estimate that interest on more than 1-year loans in Litass was about 5.7 percent in 2011. Interest on more than 1-year loans in Litass is expected to fall in 2012 and 2013, standing at 5.4 and 5.2 percent respectively.

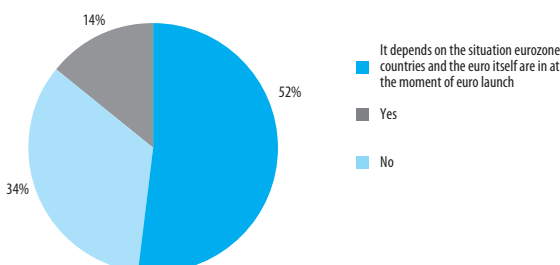

* Interest on more than 1-year loans in Litass

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

As eurozone countries continue to grapple with euro problems, Lithuania's official institutions still believe that the introduction of the euro is the goal to be strived for. LFMI asked its survey participants to evaluate whether the launch of the euro scheduled in 2015 would be beneficial for companies operating in Lithuania. More than a half of respondents reported that the benefit of joining the euro would depend on the situation that eurozone members and the euro itself will be in at the moment of the launch of the single currency. One-third of those polled indicated

Would it be beneficial for companies operating in Lithuania, if the euro was launched in Lithuania in 2015?

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

that the introduction of the euro would be beneficial for the Lithuanian business and 15 percent said that the euro would not be beneficial at all. Such results demonstrate that the consequences of introducing the euro in Lithuania will be greatly determined by how eurozone countries manage to resolve euro problems in the coming years.

EMPLOYMENT REGULATION IN LITHUANIA

For labour productivity, the economy and competitiveness to grow, labour markets must be flexible. The World Bank, the European Commission and investors have highlighted that employment regulation in Lithuania is rigid, the limited working time is a weighty burden for businesses and labour costs, not related with remuneration for work, are among the highest ones in the entire region. For this reason, the European Commission recommended Lithuania to carry out a comprehensive review of labour law to identify unnecessary restrictions and administrative hurdles that prevent flexible contractual agreements and flexible working time arrangements, and to change dismissal provisions.¹

The bottlenecks of the labour market have already been pinpointed and the reasons why labour law needs to be changed are well-known, but Lithuania is still considering potential changes in this area. An intensive discussion among the social partners that lasted for more than a year proved to be fruitless. The Tripartite Council has failed to agree upon the pivotal changes of the Labour Code. Meanwhile, the Government-proposed bill of the Labour Code has been adjourned to the Parliament's autumn session. It seems that a fundamental reform of employment regulation has been waived for the future. Postponing necessary decisions is gradually leading Lithuania to where Spain, Italy and Greece have wound up. These countries haven't seen a single labour market reform for entire decades. The labour market and employment regulation no longer conform to the reality in the business sector, failing to stimulate labour productivity, employee fluctuation and companies'

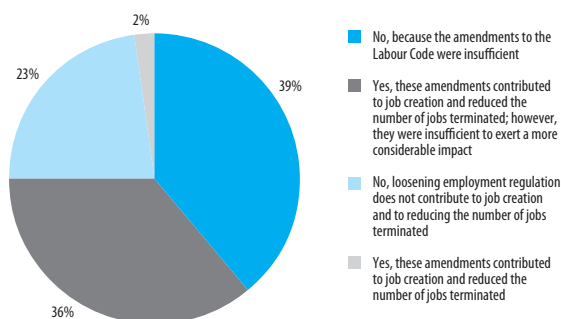
¹ Recommendation for a COUNCIL RECOMMENDATION on Lithuania's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Lithuania's convergence programme for 2012-2015, Brussels, 30.5.2012 COM(2012) 319 final, p. 4.

competitiveness. On that score, the situation in Southern Europe has been gradually unfolding when employment regulation became a setback to economic activity: both the process of business creation and the opportunities to work and earn as a hired employee are being impeded by labour laws. And it is only in recent years that Spain and Italy have embarked on employment regulation reforms.

Adopted in 2010, amendments to the Labour Code rendered labour relations in Lithuania slightly more flexible than they had been before. According to these changes, fixed-term labour contracts can be concluded for permanent jobs (this provision will be in effect until August 2012); the execution of labour contracts can be cancelled temporarily (for up to 3 months); the summary recording of working time can be applied in nearly all companies; and working overtime is allowed.

As the LFMI survey shows, 36 percent of the survey participants believe that the said amendments to the Labour Code contributed to reducing the number of jobs terminated in 2010 and 2012. But at the same time the respondents underlined that these alterations had been insufficient to help create new jobs. As much as 75 percent of those polled consider that changes to employment regulation are imperative. If no action is taken, new jobs will not be created and the existing ones will not be retained.

Did amendments to the Labour Code have any impact on the creation and termination of jobs in Lithuania in 2010-2012?

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

In summary, the Government-submitted bill of the Labour Code is crucial towards relaxing employment regulation in Lithuania. As mentioned in Chapter *Corporate Finances and Investments*, 18 percent of the LFMI survey participants indicate that labour laws are the most considerable state-created hurdle to business. So it is evident that such changes as removing

the requirement to keep employment contracts record books, to issue identity cards (work certificates) to the employees and others would diminish the administrative burden for companies, also economising their money. For instance, the Ministry of Economy has calculated that the requirement to issue monthly pay statements to employees costs the economy 29 million Litass per year.

Other proposals would enable companies to make expeditious decisions regarding their day-to-day activities. Among them are recommendations to fix average recording of the working time; to not shorten working time at night by one hour; to change the grounds for granting the employee an unpaid leave; to allow arranging the work schedule and setting forth its announcement procedures not only in collective agreements, but also in the internal work rules; and to permit fixed-term labour contracts for permanent jobs. One more group of proposals would enable companies to cut their layoff projection costs, also encouraging companies to hire workers and create new jobs. The latter proposals include cutting down the size of severance payments, shortening the period of notice upon dismissal and removing special privileges for employees who will be entitled to the full old age pension in not more than five years, for persons under 18 years of age and for employees raising children under 14 years of age. All these Government-initiated proposals have been drafted following the commitment to the European Union and other international institutions, also taking into account the practice of EU member states. Their implementation would build a more business-friendly environment, rendering the labour market more dynamic.

Our neighbour Estonia is a good example as regards flexible employment regulations. This country launched a labour market reform and loosened employment regulation before the economic crisis. The US-based Heritage Foundation points out that it was flexibility, openness, sound economic policies grounded in a strong commitment to economic freedom and the newly adopted changes to its employment regulation that have ensured high levels of investment and entrepreneurial activity in Estonia, also equipping the country's economy with a capacity to adjust to negative external shocks in the year 2009. It should be emphasized that after shortening the period of notice upon dismissal, reducing the size of severance payments and removing privileges to certain categories of employees, no drastic developments occurred on

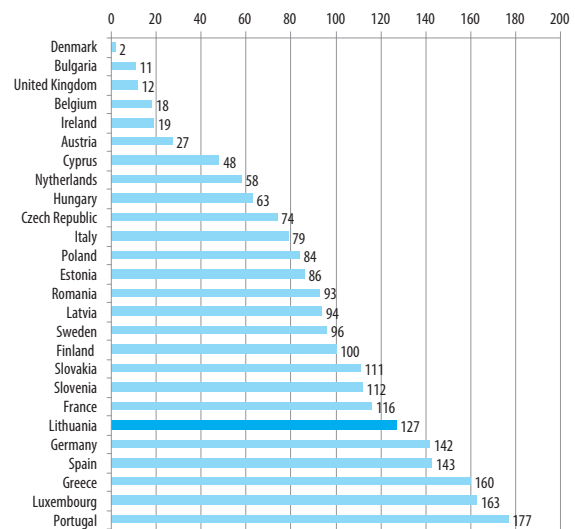
the Estonian labour market – massive lay-offs were not recorded and unemployment did not rise. On the contrary, enjoying strong competitiveness, this country remains the region's leader.

The Lithuanian Free Market Institute has done an analysis to demonstrate how flexible labour market regulation affects the attractiveness of the business climate in a country. We have re-calculated the countries' ratings provided in the World Bank's *Ease of Doing Business Index*, incorporating the labour market regulation indicator. The latter has been excluded from official measurements of the Index since 2011, but country data is available on the World Bank's website. The newly derived rankings were gauged based on the World Bank's methodology.³

As compared to the official rankings of the World Bank, the LFMI re-calculated rankings differ. For example, among the European Union member states, the most significant drop can be observed for Portugal (down by 16 positions), then Spain and Greece (down by 9 positions). It should be noted that after including the labour market regulation indicator, the overall ranking for Bulgaria surged by even 9 positions, and some countries climbed slightly lower: Austria went up by 5 positions, Cyprus and Belgium rose by 4 positions. However, the rankings for the bulk of EU countries fell. After re-calculating the Index's rankings, all of the Baltic countries appeared to be in lower positions. Lithuania fell the most, Latvia's fall was second largest and Estonia came third.

Country	Change	Ranking before re-calculation	Ranking after re-calculation
Lithuania	-3	27	30
Latvia	-2	21	23
Estonia	-1	24	25

World rankings of EU countries in the category of labour market regulations

Source: 30th LFMI survey of the Lithuanian economy

As country rankings based only on the labour market regulation indicator demonstrate, Lithuania ranks 127th among 183 countries analysed (apart from Malta, Lithuania ranks 21st among 26 European Union member states). Denmark, Sweden, Finland, Estonia and Latvia rank higher than Lithuania, and Portugal, Luxembourg, Greece, Spain and Germany rank lower than Lithuania. These rankings evidence that in the context of the European Union employment regulation in Lithuania is insufficiently flexible, which deteriorates the business conditions in our country, engenders serious problems on the labour market and undermines Lithuania's international competitiveness.

³ See <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Annual-Reports/English/DB12-Chapters/Ease-of-doing-business.pdf> and <http://www.doingbusiness.org/methodology/employing-workers>

CONCLUSIONS

- According to the Survey of the Lithuanian Economy, economic growth will cool and unemployment will fall inconsiderably in 2012 compared with 2011. On the one hand, market participants' forecasts show no signs of the pending second wave of economic crisis in the near future; on the other, positive forecasts reported in the current survey are not as bold as they were one year ago.
 - The experts polled by LFMI believe that the Lithuanian economy will rise by 2.9 percent in 2012. The country's GDP is set to grow at a similar rate in 2013, by 3 percent. The rate of unemployment will fall slowly, standing at 13.7 percent at the end of 2012. About 13 percent of the Lithuanian labour force is expected to be out of a job at the end of 2013. Lithuania's foreign trade will grow in this and the coming year, but the growth will slightly moderate compared to 2011.
 - The shadow economy is gradually shrinking, although slowly. Market participants project that 26 percent of GDP will be generated in the underground economy in 2012, this share contracting to 25 percent of GDP in 2013. According to the survey, 41 percent of businesses were at least in part involved in illicit activity in 2012. The figure for the year 2013 is 39 percent.
 - The LFMI survey demonstrates that households will see a similar financial situation in 2012 as compared with 2011. Earnings and household income are expected to grow at a barely higher rate compared to that projected for price growth. No considerable improvement is awaited in 2013.
- Average household income will rise by 6 percent in 2012 and by 4 percent in 2013.
- The survey of the Lithuanian economy shows that the financial situation of companies will not change in 2012 and 2013, remaining very much like in the year 2011.
 - The profit margin will average about 4.5 percent in this and the coming year, the same level as in 2011.
 - The activity of business controlling institutions and the fulfilment of their requirements pose the heaviest burden for business. Taxes and tax administration came second and employment regulation was third.
 - The benefit of the euro will largely depend on the situation the eurozone member states and the euro itself are in at the moment of euro launch. This shows that the consequences of the introduction of the euro in Lithuania will be greatly determined by how eurozone countries manage to settle down the euro problems in the coming years.
 - As regards the business conditions, employment regulation remains one of the most problematic areas, undermining Lithuania's competitiveness, increasing unemployment and holding back economic growth. Flexible employment regulation positively affects the attractiveness of the business environment. This can be seen when incorporating the currently-excluded employment regulation indicator into the *Ease of Doing Business Index* compiled by the World Bank: Lithuania's ranking falls by three positions.

Forecasts reported in the 30th survey of the Lithuanian economy conducted by LFMI

Indicator	Forecasts for 2012 reported in July 2011	Forecasts for 2012 reported in February 2012	Forecasts for 2012 reported in July 2012	Forecasts for 2013 reported in July 2012
MACROECONOMICS				
GDP growth	4.6	2.7	2.9	3.0
Shadow economy, share in GDP	27	27	26	25
Export growth	14	11	11	11
Import growth	14	12	11	12
Changes in consumer prices, end of period	4.2	3.8	3.2	3.4
Unemployment rate, end of period	12.8	14.1	13.7	13.0
Tax burden, share in GDP	38	37	36	36
HOUSEHOLDS				
Personal earnings (received in money after tax)	1,685	1,653	1,670	1,738
Household income (entire household)	2,775	2,582	2,660	2,762
Household income (per household member)	1,166	1,085	1,117	1,160
Household savings (entire household)	392	333	331	359
COMPANIES				
Profit margin	5.3	4.2	4.3	4.5
Share of reinvested profits	31	25	25	25
MONEY				
Price of borrowing of more than 1-year loans in Litas, end of period	6.2	5.6	5.4	5.2
ADDITIONAL QUESTIONS				
1. What, in your opinion, is the percentage of economic agents who at least in part operated or will operate unofficially? (The shadow economy here refers to "envelope" wages, income concealing, illegal production or service provision, and other activities carried out to hide income.)	2011	2012	2012 (new)	2013
	37%	36%	41%	39%
2. Did amendments to the Labour Code have any impact on the creation and termination of jobs in Lithuania in 2010-2012? (Please, indicate 1 answer).	Yes, amendments to the Labour Code contributed to job creation and reduced the number of jobs terminated.	Yes, these amendments contributed to job creation and reduced the number of jobs terminated; however, they were insufficient to exert a more considerable impact.	No, because these amendments were insufficient.	No, loosening employment regulation does not contribute to job creation and to reducing the number of jobs terminated.
	0%	35%	41%	24%
3. Would it be beneficial for companies operating in Lithuania, if the euro was launched in Lithuania in 2015? (Please, indicate 1 answer).	Yes	No	It depends on the situation eurozone countries and the euro itself are in at the moment of euro launch	
	33%	12%	55%	
4. Which of the following government regulations pose the heaviest burden for business? (Please, indicate 1 to 3 answers).	Starting a business, company establishment			8%
	Employment regulation			18%
	Territory planning			17%
	Taxes and tax administration			21%
	Activity of business controlling institutions and the fulfilment of their requirements			27%
	Restructuring and bankruptcy procedures			7%
	Other			2%

TYRIMO EKSPERTAI / SURVEY PARTICIPANTS

Saulius Bačasuskas (*APB „Apranga“*); Antonis Balkūnas (*UAB „Vokė – III“*); Gintautas Bartkus (*APB Baltic Legal Solutions*); Romualdas Bėkšta (*UAB „Ergolain projektai“*); Andrejus Boicovas (*SEB Venture Capital*); Alina Buemann (*UAB „Creditinfo Lietuva“*); Saulius Buteliauskas (*UAB „Baltisches Haus“*); Darius Bužinskas (*UAB „Alna Business Solutions“*); Nerijus Datkūnas (*UAB „Omnitel“*); Vitalija Freitakaitė (*UAB „Javinė“*); Donatas Frejus (*UAB FMI „Orion Securities“*); Andrius Gailius (*UAB „Malsena Plus“*); Dalius Gesevičius (*AB „Panevėžio statybos trestas“*); Virginija Geštautienė (*UAB „Edvonis“*); Regvita Ivanovienė (*AB „Lifosa“*); Aleksandr Izgordin (*Lietuvos pramonininkų konfederacija*); Arūnas Jonuška (*UAB „Orion Global Pet“*); Algirdas Juozaponis (*UAB „Energijos tiekimas“*); Edmundas Kaušikas (*AB Ūkio bankas*); Gytis Kauzonas (*UAB „SMS Eligita“*); Arūnas Kerpiškis (*UAB „Smurfit Kappa Baltic“*); Tomas Krakauskas (*UAB „Finasta Asset Management“*); Rimantas Kraujalis (*EKSMA įmonių grupė*); Gediminas Krutulis (*UAB „Naujasis Nevėžis“*); Kęstutis Kvainauskas (*ECOVIS advokatų kontora*); Vytautas Mamaitis (*AB „Montuotojas“*); Žygimantas Mauricas (*Nordea Bank Lietuva*); Remigijus Mielinis (*UAB „Armila“*); Alvydas Morkvėnas (*AB „Lėvuo“*); Kristina Ostrauskaitė (*UAB „Inta“*); Dijana Pėlikienė (*AB „Klaipėdos nafta“*); Sigita Petraitis (*UAB „Žabolis ir partneriai“*); Raimondas Rajeckas (*AB „Invalida“*); Daiva Rakauskaitė (*UAB „Strata“*); Vaidotas Rūkas (*UAB „Finasta Asset Management“*); Aurelijus Rusteika (*UAB „Topo Grupė“*); Vytautas Silevičius (*UAB „Doleta“*); Roman Piotr Sosnowski (*UAGDPB „Aviva Lietuva“*); Ignas Staškevičius (*UAB „NDX energija“*); Viktorija Trimbel (*UAB „Quantum capital“*); Valdemaras Vaičekauskas (*UAB „Hortus Investment Banking“*); Viktoras Valentukevičius (*AB „Lietuvos dujos“*); Taurimas Valys (*UAB „LAUTUS Holdings“*); Vytautas Valutis (*AB „Klaipėdos energija“*); Jonas Varkauskas (*„IF P&C Insurance AS“ filialas*); Laimutė Voverienė (*UAB „Traidenis“*); Lina Vrubliauskienė (*AB Swedbank*); Darius Žilevičius (*UAB „Statybos ritmas“*); Vitalijus Žuta (*UAB „Fortum Heat Lietuva“*); Rasa Žvirblienė (*UAB „SBA baldų kompanija“*).

LIETUVOS LAISVOSIOS RINKOS INSTITUTAS
Šeimyniškių g. 3A, 09312 Vilnius
Tel. (8 5) 250 0280, faksas (8 5) 250 0288, el. p. llri@lrinka.lt
www.lrinka.lt, www.blogas.lt/LLRI

LITHUANIAN FREE MARKET INSTITUTE
3A Šeimyniškių St., LT-09312 Vilnius, Lithuania
Tel. +370 5 250 0280, fax. +370 5 250 0288, e-mail lfmi@freema.org
www.freema.org

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius

